

Nr 126.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anställnings- och avlöningsförhållanden för vissa lärare vid skolor i försöksdistrikt m. m.

(5:e avd.)

I propositionen nr 155 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 9 mars 1951, föreslagit riksdagen att godkänna i propositionen förordade grunder beträffande anställnings- och avlöningsförhållandena för vissa lärare vid skolor i försöksdistrikt m. m. samt beträffande statsbidrag till försöksverksamheten, i vad den avser försöksskolornas högstadium.

I 1949 års statsverksproposition under åttonde huvudtiteln, punkten 224, berörde föredragande departementschefen det reformarbete inom skolans område, som aktualiserats av planerna på en skolreform. Departementschefen förordade, att i fall, då det kunde befinnas påkallat att göra vissa avvikelser från bestämmelser, som tillkommit med riksdagens medverkan, för att möjliggöra försöksanordningar inom skolväsendets område, Kungl. Maj:t skulle äga att lämna erforderliga medgivanden. Mot vad departementschefen sålunda förordat förklarade sig riksdagen (jfr statsutskottets utl. nr 8, punkten 209: o) icke vilja framställa erinran. Vidare föreslogs i propositionen 1949: 148 viss medelsanvisning för försöksverksamheten. Propositionen bifölls av riksdagen (skriv. nr 258). Frågan om försöksverksamhetens ordnande har även behandlats i propositionen 1950: 70 angående riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling samt i riksdagens beslut i anledning därav (särskilda utskottets utlåtande nr 1 och riksdagens skrivelse nr 341). I detta sammanhang bör också erinras om propositionen 1950: 133 angående vissa riktlinjer för enhetsskolans ledning och lokala organisation samt riksdagens skrivelse (nr 403) i anledning därav.

Genom beslut den 20 maj 1949 medgav Kungl. Maj:t, att viss pedagogisk försöksverksamhet av förberedande slag finge från och med läsåret 1949/50 anordnas i tretton skoldistrikt samt i ett överlärdistrikt i Stockholm. Antalet försöksdistrikt har efter Kungl. Maj:ts beslut från och med innevarande läsår utökats med sex, vartill kommer ytterligare ett överlärdar-

distrikt i Stockholm. Verksamheten omfattar alltså nu nitton skoldistrikt jämte två överlärardistrikt i Stockholm.

Försöksverksamheten har hittills i regel börjat i första och femte klasserna. Den har alltså nu nått andra och sjätte klasserna i de skoldistrikt, där verksamheten tog sin början 1949, och når där tredje och sjunde klasserna läsåret 1951/52, fjärde och åttonde klasserna läsåret 1952/53 och nionde klassen läsåret 1953/54. I de distrikt, där verksamheten tagit sin början 1950, når den tredje och sjunde klasserna läsåret 1952/53 o. s. v. I nämnda överlärardistrikt i Stockholm har verksamheten börjat i fjärde men ej i femte klassen, varför den där når sjunde klassen först läsåret 1952/53 respektive 1953/54.

I varje skoldistrikt, där verksamheten börjat i första och femte klasserna, omfattar densamma därpå följande läsår dels andra och sjätte klasserna, dels också första och femte klasserna o. s. v. På så sätt utvidgas verksamheten att successivt omfatta allt flera klasser.

Försöksverksamheten når *läsåret 1951/52 för första gången upp i enhetskolans högstadium*, där enligt riksdagens beslut undervisningen skall bestridas av ämneslärare.

Efter Kungl. Maj:ts bemyndigande har skolöverstyrelsen fastställt huvudmoment och studieplaner för första—sjätte klasserna. Enligt timplanen meddelas undervisning i engelska från och med femte klassen. Timplaner för högstadiet äro ännu icke fastställda. Undervisningens mål, i den mån försöksverksamheten fullföljes, är en avgångsexamen, som i stort sett är likvärdig med realexamen.

Sammanlagda antalet läraravdelningar på högstadiet i de nuvarande försöksdistrikten kan för läsåren 1951/55 beräknas utgöra följande:

Läsår	1951/52	1952/53	1953/54	1954/55
Klass	7	7 8	7 8 9	7 8 9
Antal läraravd.	30	55 30	62 55 30	72 62 55

Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade chefen för ecklesiastikdepartementet den 27 oktober 1950 *f. d. undervisningsrådet David Andersson* att verkställa utredning av frågan om avlöande av lärare i försöksdistrikt m. m. Utredningsmannen har den 15 januari 1951 avlämnat utredning och förslag angående anställnings- och avlöningsförhållanden m. m. för vissa lärare vid skolor i försöksdistrikt. Häröver ha yttranden avgivits av *skolöverstyrelsen, statskontoret, statens lönenämnd, Läroverkslärarnas riksförbund, styrelserna för Sveriges folkskolläraryförbund och för Sveriges folkskollärarynneförbund* (gemensamt) samt *Sveriges småskollärarynneförbund*.

Utredningsmannen har inledningsvis anfört, att utredningen främst skulle avse avlöningsförmånerna för de lärare i försöksskolor, som erfordrades från den tidpunkt — läsåret 1951/52 — då dessa skolor komme att om-

fatta även sådana klasser, vilka närmast motsvarade realskolestadiet. För ställningstagandet härtill hade det varit nödvändigt att först klarlägga behovet av olika slag av lärare, kompetenskraven för lärarna, deras anställningsförhållanden och vissa andra spörsmål, varom bestämmelser icke funnes. Utredningsmannen har vidare framhållit, att hans förslag på grund av försöksförhållandena samt olikheterna i skolornas organisation och i deras arbetsförhållanden icke kunde avse en slutgiltig lösning av hithörande frågor och icke heller finge bli prejudicerande. Därjämte borde flera på avlösningsförhållandena inverkan frågor bli föremål för ytterligare utredning. Utredningsmannen har därför föreslagit, att blivande bestämmelser skulle få *provisorisk karaktär* och endast *gälla för läsåren 1951/54*. Detta förslag har icke föranlett någon erinran i remissyttrandena.

Utredningsmannen har givit en sammanfattning av sitt förslag, innehållande i huvudsak följande.

Lärarkategorier och kompetenskrav.

Lärare med full tjänstgöring i kunskapsämnen på försöksskolas högstadium, 7—9 klasserna, bör vara behörig att inneha anställning som extra ämneslärare vid kommunal mellanskola. För att erhålla anställning som ordinarie, extra ordinarie eller extra lärare skall läraren vara behörig till motsvarande anställning vid kommunal mellanskola.

Då så erfordras, må folkskollärare eller annan person utan i föregående stycke nämnd behörighet anställas som lärare med full tjänstgöring.

För meddelande av den undervisning, som ej fullgöres av lärare med full tjänstgöring, anställas lärare med deltidstjänstgöring. Även sådan lärare bör vara behörig att anställas som extra ämneslärare vid kommunal mellanskola.

Lärare vid statlig eller högre kommunal skola må — därest han befinnes villig och lämplig därtill samt så kan ske utan egentliga olägenheter för den högre skolan — fullgöra en del av sin undervisningsskyldighet på försöksskolas högstadium eller — då fråga är om undervisning i engelska — dennas mellanstadium. Medgivande till dylik anordning, som icke skall påverka lärarens avlösnings- och pensionsförmåner, skall av vederbörande skolråd inhämtas av skolöverstyrelsen eller, beträffande kommunal skola, dennas styrelse. Därest lärare vid högre skola, på sätt nu sagts, fullgör viss del av sin undervisningsskyldighet vid försöksskola, må lärare vid denna senare skola fullgöra viss del av sin undervisningsskyldighet vid den högre skolan.

Småskollärarynnas arbetsområde må omfatta även 3 klassen i A-skola respektive 3 och 4 klasserna i B1-skola. Beslut härom må fattas endast om vederbörande lärarinna befinnes villig och lämplig därtill och anordningen med hänsyn till skoldistriktets organisation ej bereder olägenheter.

Övningslärare på högstadiet bör i fråga om utbildning vara behörig att inneha anställning som övningslärare vid kommunal mellanskola. För att erhålla ordinarie eller extra ordinarie anställning skall läraren vara behörig till motsvarande anställning vid kommunal mellanskola.

Anställningsform och tillsättningsförfarande.

Lärare i kunskapsämnen på försöksskolas högstadium skall, då fråga ej är om lärare med ordinarie eller extra ordinarie anställning vid statlig eller högre kommunal skola eller om folkskollärare med nedan angiven särskild ersättning eller om pensionerad lärare, anställas som ordinarie, extra ordinarie eller extra ämneslärare eller som timlärare.

Examinerad folkskollärare, som mot särskild ersättning uppehåller ämneslärartjänst på försöksskolas högstadium, skall anses åtnjuta tjänstledighet från den folkskollärartjänst, han må inneha.

Småskollärarynna med full tjänstgöring i avdelning för 3 respektive för 3—4 klasserna skall erhålla anställning som extra folkskollärare.

Beträffande förfarandet vid tillsättning av lärare i kunskapsämnen på högstadiet gäller vad i folkskolestadgan föreskrives om tillsättning av folkskollärare. Därest lärare, som är behörig att anställas som extra ämneslärare, ej står till förfogande, då ämneslärartjänst skall besättas för längre tid än en halv termin, skall folkskolinspektören, innan annan lärare anställs, avgiva vitsord om dennes duglighet. Detsamma gäller, då lärare med mindre än full tjänstgöring skall anställas för minst en hel termin och lärare med nyssnämnda kompetens ej står till förfogande.

Finner sig styrelse för kommunal skola icke böra bevilja ledighet, som av lärare begäres för uppehållande av ämneslärartjänst vid försöksskola, skall styrelsen med eget yttrande överlämna ärendet till skolöverstyrelsen för avgörande.

Beträffande anställningsform för övningslärare och förfarandet vid tillsättning av sådan lärare skall gälla vad i fråga om lärare vid folkskola där om föreskrives i övningslärarstadgan.

Ämneslärartjänster må ej inrättas som ordinarie utan skolöverstyrelsens medgivande och ej till större antal än vad som motsvarar omkring halva antalet sådana tjänster.

Antalet extra ordinarie ämneslärartjänster, som skall utgöra högst omkring en fjärdedel av hela antalet tjänster, bestämmas av folkskolinspektören vid prövning av hela antalet tjänster jämlikt § 10 a folkskolestadgan.

Övertaliga lärare vid högre skolor.

Ordinarie lärare vid högre skola, vilken — på grund av att försöksskola inrättats inom kommunen — icke kan beredas full tjänstgöring vid den högre skolan, skall i största möjliga utsträckning beredas fyllnadstjänstgöring på försöksskolans högstadium.

Lärare, som erhåller ordinarie anställning vid högre skola inom försöksdistrikt, skall vara skyldig att — därest så visar sig erforderligt och lämpligt — fullgöra viss del av sin undervisningsskyldighet respektive låta sig förflyttas till tjänst vid försöksskola (enhetsskola).

Lärares undervisningsskyldighet.

Undervisningsskyldigheten för lärare med full tjänstgöring i kunskapsämnen på försöksskolas högstadium skall utgöra 24—30 timmar för vecka. Skolöverstyrelsen äger medgiva nedsättning i undervisningsskyldigheten, då särskilda skäl därtill prövas föreligga, dock med högst två timmar i veckan i varje särskilt fall. Efter skolöverstyrelsens medgivande må nedsättningen medföra kostnad för statsverket.

Lärares löneställning.

Ordinarie ämneslärartjänst på försöksskolas högstadium placeras i lönegrad Ca 26 eller, om läraren genomgått högre lärarinneseminarium, i lönegrad Ca 24.

Där särskilda skäl prövas föreligga, må skolöverstyrelsen medgiva, att i stället för ordinarie ämneslärartjänst må inrättas extra ordinarie tjänst i lönegrad Ce 26. Dessutom må extra ordinarie ämneslärartjänster i lönegrad Ce 24 inrättas till det antal folkskolinspektören bestämmer; extra ordinarie lärare, som genomgått högre lärarinneseminarium, placeras dock i lönegrad Ce 22.

Annan extra ordinarie lärare, som erhållit anställning som extra ordinarie på grund av längden av tidigare tjänstgöring, placeras i lönegrad Ce 21 eller, om läraren genomgått högre lärarinneseminarium, i lönegrad Ce 20.

Extra ämneslärare placeras i lönegrad Cg 21 eller, om läraren genomgått högre lärarinneseminarium, i lönegrad Cg 20.

För här nämnda lärares placering och uppflyttning i löneklass skola tillämpas de för lärare vid kommunal mellanskola gällande bestämmelserna.

Förordnas ordinarie eller extra ordinarie lärare vid statlig eller högre kommunal skola att med full tjänstgöring uppehålla ämneslärartjänst på försöksskolas högstadium, skola bestämmelserna i 11 § 2 mom. avlöningsreglementet för folkskolan i tillämpliga delar äga giltighet.

Folkskollärare, som uppehåller ämneslärartjänst, skall avlönas enligt de grunder, som angivas i kungl. brev den 16 juni 1950 angående anställning och avlöningsförmåner för folkskollärare, vilken förordnas att med full tjänstgöringsskyldighet uppehålla ämneslärartjänst vid allmänt läroverk, folk- eller småskoleseminarium eller högre kommunal skola, dock att den särskilda ersättningen skall utgöra 3 kronor respektive 5 kronor 50 öre för dag.

Småskollärarynna, vars arbetsområde beslutas skola omfatta även 3 respektive 3—4 klasserna, och som på grund härav erhållit anställning som extra folkskollärare, skall placeras i lönegrad Cg 17.

Folkskollärare, som fullgör viss del av sin undervisningsskyldighet på försöksskolas högstadium eller i statlig eller högre kommunal skola, skall äga uppbära särskild ersättning med en krona för varje av honom fullgjord undervisningstimme på nämnda stadium respektive i den högre skolan.

Vid tillämpning av avlöningsreglementet för övningslärare respektive kungörelsen 1950: 495 angående timarvoden till vissa lärare vid civila och militära skolor skall försöksskolas högstadium jämfställas med kommunal mellanskola respektive kommunal mellanskolas lågstadium. Ordinarie eller extra ordinarie folkskollärare eller övningslärare skall för tilläggstimmar erhålla ersättning enligt 5 § sistnämnda kungörelse.

Statsbidrag.

Till avlöande av ämneslärare, folkskollärare, som förordnats att uppehålla ämneslärartjänst, timlärare eller pensionerad lärare på försöksskolas högstadium skall skoldistrikt erhålla statsbidrag, vars storlek bestämes enligt grunderna i kungörelsen 1948: 208. Dock skola de i 3 § 4 mom. nämnda kungörelse angivna avdragsbeloppen alltefter stationeringsortens ortsgupp vara 1 200, 1 500, 1 800, 2 100 eller 2 400 kronor. Skolöverstyrelsen skall, då jämlikt 4 § 5 mom. nämnda kungörelse statsbidrag medgives utgå till avlöande av timlärare, fastställa det antal tjänster, som skall anses motsvara ifrågavarande timlärartjänstgöring, och bestämma det antal tjänster, för vilka avdrag enligt ovanstående skall göras.

Till avlöande av övningslärare på försöksskolas högstadium skall skoldistriktet erhålla statsbidrag enligt de beträffande folkskolans övningslärare gällande bestämmelserna (kungörelsen 1950: 479).

Till bestridande av kostnader för anskaffande av skollokaler för försöksskolas högstadium äger skoldistrikt erhålla statsbidrag enligt bestämmelserna i kungörelsen 1945: 882 angående statsbidrag till byggnadsarbeten för folkskoleväsendet.

Statsbidrag för övriga ändamål tillkommer skoldistrikt, vad beträffar försöksskolas högstadium, enligt för folkskoleväsendet gällande bestämmelser.

Provisoriska bestämmelser rörande statsbidrag för i nästföregående båda stycken avsedda ändamål synas dock icke vara erforderliga.

Statsbidrag till bestridande av kostnader för tillhandahållande av tjänstebostäder åt ämneslärare skall icke utgå.

Tillämpning av folkskolestadgan m. fl. bestämmelser.

För lärare i kunskapsämnen på försöksskolas högstadium skola folkskolestadgan och avlöningsreglementet för folkskolan med följdbestämmelser

i tillämpliga delar gälla. Bestämmelser om tjänstebostad skola dock ej tillämpas beträffande dessa lärare.

För övningslärare på högstadiet skola stadgan för övningslärare och avlöningsreglementet för övningslärare med följdbestämmelser i tillämpliga delar gälla, varvid lärarna hänföras till folkskola utom beträffande kompetenskrav och löneställning.

För lärare på försöksskolas högstadium skall vidare kungörelsen 1950: 495 gälla i tillämpliga delar.

Folkskolans tjänste- och familjepensionsreglementen skola ej äga tillämpning å ämneslärare. Kungl. Maj:t synes böra inhämta riksdagens bemyndigande att, därest för dylik lärare fråga om pensionering uppkommer, besluta därom.

Kostnadsberäkningar.

Utredningsmannen har framlagt vissa kostnadsberäkningar, vilka dock enligt vad han framhållit måste kännetecknas av ganska stor osäkerhet. Beträffande statsbidrag till avlönande av lärare har utredningsmannen, som räknat med 12 procent rörligt tillägg, uppskattat kostnadsökningen för läsåret 1951/52 till 88 000 kronor och för läsåret 1952/53 till 465 000 kronor. För läsåret 1953/54 har han ansett en beräkning nu icke vara möjlig. Statens kostnader för skolskjutsar och inackordering torde enligt vad utredningsmannen anfört komma att öka något vid genomförandet av den för högstadiet planerade centraliseringen men torde ej kunna nu uppskattas. Vad angår statsbidrag till undervisningsmateriel, fria läroböcker, skolhälsovård och skolmåltider har utredningsmannen uttalat, att någon kostnadsökning knappast skulle uppkomma under läsåret 1951/52 men att därefter vissa utgiftstegringar skulle inträda, vilka dock skulle bli små. Däremot skulle i den mån skollokaler uppfördes för försöksskolornas högstadium givetvis en avsevärd kostnadsökning uppkomma för statsverket. Denna syntes ej kunna beräknas för närvarande.

Remissyttranden.

I remissyttrandena ha utredningsmannens förslag i det stora hela tillstyrkts eller lämnats utan erinran. På vissa punkter har dock kritik framförts. Beträffande denna kritik hänvisas till propositionen, s. 18—24.

Föredraganden.

Föredraganden anför för sin del följande.

»Den försöksverksamhet, som skall föregå genomförandet av den 9-åriga enhetsskolan, avser att möjliggöra en objektiv jämförelse mellan de hittillsvarande skolformerna på folk- och realskolestadiet, å ena sidan, och enhetsskolan, å den andra, samt att pröva de nya pedagogiska idéer, som böra

tillgodoföras skolan i framtiden. De försöksskolor, som sedan två år tillbaka inrättats inom skoldistrikt i skilda delar av landet, äro därför av den allra största betydelse. På resultatet av dessa skolors verksamhet beror i väsentlig grad utformningen av den framtida skolan i vårt land.

För att försöksskolorna skola kunna fullgöra sina viktiga uppgifter är det angeläget, att de kunna föras med fullt kompetent lärarpersonal. På mellanstadiet (klasserna 4—6) skall undervisningen i den blivande enhets-skolan ombesörjas av folkskollärare, som alljämt skola vara klasslärare, d. v. s. i regel undervisa i de flesta ämnena inom en enda klass. På högstadiet (klasserna 7—9) är åter — enligt uttalanden av såväl förutvarande ecklesiastikministern Weijne i 1950 års skolproposition som av vederbörande riksdagsutskott — avsikten att undervisningen regelmässigt skall omhänderhavas av akademiskt utbildade ämneslärare. I den nuvarande folkskolan finnas — för den teoretiska undervisningen — endast klasslärare, d. v. s. folkskollärare. Gällande författningars bestämmelser om anställnings- och avlöningsförhållanden taga alltså sikte blott på dylika lärare. När försöksskolorna nu från och med nästa läsår nå upp till högstadiet (klass 7) och undervisningen skall börja övertagas av ämneslärare, erfordras bestämmelser rörande denna nya lärargrupp inom skoldistriktet.

Den utredningsman, som med Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallades av förutvarande chefen för ecklesiastikdepartementet för att framlägga förslag i fråga om erforderliga bestämmelser rörande ämneslärarna på försöksskolornas högstadium, har föreslagit, att de åsyftade bestämmelserna skola givas provisorisk karaktär med tidsbegränsad giltighet. Tillämpningstiden har föreslagits begränsad till tre år, d. v. s. läsåren 1951/54. Mot detta förslag har ingen erinran riktats i remissyttrandena. Jag delar utredningsmannens uppfattning om lämpligheten av att nu ifrågasvarande bestämmelser givas begränsad giltighetstid. Den föreslagna tidsperioden synes mig också lämpligt avvägd. Jag vill endast ytterligare betona, att de bestämmelser, som jag i det följande kommer att föreslå, icke kunna betraktas som en slutgiltig lösning av anställnings-, löne- och statsbidragsfrågorna beträffande ämneslärarna på försöksskolornas högstadium och ej heller få bliva prejudicerande för en framtida definitiv lösning.

I försöksskolorna skall prövas det nya systemet med en nioårig enhets-skola på kommunal grund. I denna enhetsskola skall högsta klassen (klass 9) vara uppdelad på tre linjer, av vilka en, 9 g, skall leda omedelbart över till gymnasiet och de två andra, 9 a och 9 y, skola vara avslutningsklasser, den förra allmänt teoretiskt betonad och den senare yrkesbetonad. Enhets-skolans högstadium (klasserna 7—9) skall motsvara nuvarande realskolestadiet i de allmänna läroverken och de högre kommunala skolorna. Därest den försöksverksamhet beträffande enhetsskolans utformning, som bedrivs i försöksskolorna, skall vara av åsyftat värde, måste den utföras inom skoldistrikt med olika struktur och skilda förhållanden. Enhetsskolans

kvalitet kan icke med rättvisa bedömas, om systemet skulle prövas endast i skoldistrikt, där högre skola än folkskolan nu saknas. Denna enligt min uppfattning självklara princip har också hittills tillämpats vid valet av försöksdistrikt. Skulle den principen rubbas, försvinner försöksverksamhetens existensberättigande i djupaste mening. Av denna anledning kan jag icke ansluta mig till Läroverkslärarnas riksförbunds förslag, att försöksskola skall få »inrättas eller fullfölja sin verksamhet endast i sådant fall, då dess existens icke medför nedläggande av redan bestående högre skola eller indragning av vissa ordinarie tjänster därstädes». Men en av försöksverksamhetens uppgifter bör vara att söka finna utvägar som underlätta övergången från nuvarande högre skolformer till den blivande enhetsskolan. Därest en av dessa utvägar skulle anses vara exempelvis att vid behov lärare vid högre skola får — med bibehållande av sin tjänst vid den högre skolan — tjänstgöra på försöksskolas högstadium, ligger såvitt jag kan finna intet orimligt däri.

Jag har redan nämnt, att försöksskolornas högstadium skall motsvara det nuvarande realskolestadiet. Med utgångspunkt härifrån har utredningsmannen föreslagit samma kompetens- och behörighetskrav för högstadiets ämneslärare, som nu gälla för ämneslärarna vid de kommunala mellanskolorna. Utredningsmannen har emellertid också realistiskt räknat med att under nuvarande brist på akademiskt utbildade lärare på försöksskolornas högstadium måste komma att undervisa även lärare, som ej uppfylla nämnda krav. Vad utredningsmannen härom anfört och föreslagit under rubriken 'Lärarkategorier och kompetenskrav' kan jag för egen del ansluta mig till; dock synas bestämmelserna böra kompletteras med de av skolöverstyrelsen föreslagna föreskrifterna rörande prövning av ej behöriga lärares lämplighet. Vad styrelserna för folkskolläraryrket yrkat i fråga om företrädesrätt för folkskollärare till tjänst i 3 klassen, kan jag däremot ej tillstyrka.

Överensstämmelsen i stadiehänseende mellan å ena sidan klasserna 7—9 i försöksskolorna och å andra sidan de statliga realskolorna och de kommunala mellanskolorna bör enligt min mening också medföra full överensstämmelse i fråga om undervisningsskyldighet för lärare. Med viss avvikelse från utredningsmannens förslag föreslår jag alltså, att undervisningsskyldigheten på försöksskolornas högstadium blir densamma som i kommunala mellanskolorna. Enligt min bestämda uppfattning kommer undervisningen i 9 klassen att bli minst lika betungande och svår som undervisningen i kommunala mellanskolans avslutningsklass.

Utredningsmannen har i fråga om ämneslärarnas anställningsform föreslagit inrättande av såväl ordinarie som extra ordinarie och extra lärartjänster i kunskapsämnena. Beträffande förstnämnda slag av tjänster har utredningsmannen hyst viss tveksamhet, bl. a. med hänsyn till skolornas karaktär av försöksskolor. Av hänsyn främst till intresset

att skapa möjligheter att till försöksskolorna förvärva så goda lärare som möjligt, har han dock trots tveksamheten föreslagit även ordinarie tjänster. Detta förslag har avstyrkts endast av statskontoret. Läroverkslärarnas riksförbund har avböjt de ordinarie tjänsterna, såvida riksförbundets hemställan om de ordinarie ämneslärarnas tillsättning genom kunglig fullmakt icke kunde bifallas. För egen del vill jag se frågan om inrättande av ordinarie tjänster i sammanhang med tvenne andra frågor, nämligen den nyssnämnda om viss förflyttningsskyldighet för de högre skolornas lärare och frågan om tillsättningsmyndighet och tillsättningsförfarande.

För att lösa frågan om tjänstgöring för sådana lärare vid högre skola, som icke kunna beredas full tjänstgöring vid den egna skolan på grund av att skolan eller viss del av densamma blir överflödig genom en framväxande försöksskola, har utredningsmannen föreslagit, att skoldistrikt skall vara skyldigt att i största möjliga utsträckning bereda sådan lärare fyllnadstjänstgöring på försöksskolans högstadium. Av samma skäl men också för att underlätta läraranskaffningen till försöksskolorna har utredningsmannen föreslagit, att lärare, som hädanefter erhåller ordinarie anställning vid högre skola inom försöksdistrikt, skall vara skyldig att — då så visar sig erforderligt och lämpligt — fullgöra viss del av sin undervisningsskyldighet å, respektive låta sig förflytta till tjänst vid försöksskola. Den förflyttning, som därvid avses, kan helt naturligt endast ske till ordinarie tjänst vid försöksskola. Första delen av dessa bestämmelser, nämligen skyldigheten för skoldistrikt att bereda lärare fyllnadstjänstgöring, har icke föranlett någon erinran i remissyttrandena och kan tillstyrkas även av mig. Vad åter angår den andra delen av förslaget — lärares skyldighet att taga fyllnadstjänstgöring eller låta sig förflytta — har särskilt förflyttningsskyldigheten avstyrkts, såväl av skolöverstyrelsen och statens lönenämnd som av Läroverkslärarnas riksförbund.

I fråga om tillsättningsförfarandet har utredningsmannen föreslagit, att lärare i kunskapsämnen på försöksskolas högstadium skall tillsättas på samma sätt som folkskollärare. Detta innebär, i få ord uttryckt, att samtliga lärare skola tillsättas av folkskolestyrelsen, att ordinarie lärare skall tillsättas genom val, varvid skolstyrelsen äger att fritt välja mellan tre, efter sina meriter på förslag uppsatta sökande, att till extra ordinarie och extra lärare skall förordnas den mest meriterade av sökandena, varvid officiellt förslag ej upprättas och val ej äger rum, samt att besvär över förslag, val och förordnande i första hand anföras hos domkapitlet. Utredningsmannen har motiverat sitt förslag därmed, att försöksskolorna tillhöra folkskoleväsendet inom respektive skoldistrikt och att vederbörande folkskolestyrelse därför får anses vara huvudman även för lärarna på försöksskolans högstadium. Utredningsmannens förslag i detta hänseende har icke föranlett någon erinran av skolöverstyrelsen och statskontoret. Statens lönenämnd

har endast erinrat om att frågan om lärartillsättningen i enhetsskolan vid 1950 års riksdag ansågs böra utredas i samband med spørsmålet, hur mellaninstanserna böra vara organiserade i framtiden. En bestämd erinran mot utredningsmannens förslag har däremot gjorts av Läroverkslärarnas riksförbund, som anser att ordinarie lärare bör tillsättas genom kunglig fullmakt och att icke-ordinarie lärare på högstadiet bör förordnas av skolöverstyrelsen eller vederbörande skolchef.

För egen del har jag funnit vägande skäl tala för att man i nuvarande läge avstår från den av utredningsmannen föreslagna förflyttningsskyldigheten till ordinarie tjänster på försöksskolans högstadium och ej heller inför den nya ordningen, att lärare på högstadiet tillsätts genom val av en kommunal skolstyrelse genom den i folkskolestadgan föreskrivna valproceduren. Dessa två förslag bortfalla automatiskt, om man icke inrättar ordinarie tjänster på försöksskolornas högstadium. Då utredningsmannen själv utifrån andra synpunkter hyst tveksamhet i fråga om dylika tjänster, vill jag förorda, att under den nu avsedda provisorietiden icke inrättas några ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolornas högstadium utan endast extra ordinarie och extra tjänster.

Som förut nämnts bortfaller vid ett dylikt ställningstagande frågan om den föreslagna förflyttningsskyldigheten. Kvar står emellertid utredningsmannens förslag, att lärare, som erhåller ordinarie anställning vid högre skola inom försöksdistrikt, skall vara skyldig att — då så visar sig erforderligt och lämpligt — fullgöra viss del av sin undervisningsskyldighet vid försöksskola. I dylikt fall behåller alltså läraren sin ordinarie tjänst vid den högre skolan. Detta förslag synes mig icke ingiva några principiella betänkligheter av samma slag som förslaget om förflyttningsskyldighet. Förslaget synes vara särskilt värdefullt genom de möjligheter, som därigenom skapas, att med minsta ingripande ordna tjänstgöringsfrågan för vissa övertaliga lärare och att bereda försöksskolorna kompetenta lärare i ökad omfattning. Emellertid synes det mig icke lämpligt att inskränka den angivna skyldigheten till lärare, som erhåller ordinarie anställning vid högre skola inom försöksdistrikt, d. v. s. i distrikt där försöksverksamhet redan bedrivs. Försöksverksamheten kommer icke att vara begränsad till vissa, en gång för alla givna skoldistrikt. I ett distrikt, där för närvarande ingen försöksverksamhet bedrivs, kan nämligen inom ett par år finnas försöksskola. Jag förordar därför, att den av utredningsmannen föreslagna skyldigheten att fullgöra fyllnadstjänstgöring på försöksskolas högstadium stipuleras att gälla alla de lärare vid ifrågavarande högre skolor, statliga och kommunala, som tillsätts efter utgången av juni 1951. Fyllnadstjänstgöring bör dock endast få utkrävas vid försöksskola inom det skoldistrikt, inom vilket den högre skolan är belägen. Vad nu sagts bör även gälla, därest läraren icke längre kan fullgöra någon undervisning å den egna tjänsten utan hela hans tjänstgöring blir förlagd till försöksskola.

I det föregående har jag avstyrkt inrättande av ordinarie tjänster på försöksskolornas högstadium men tillstyrkt inrättande av extra ordinarie och extra tjänster. Jag har därvid utgått från, att det automatiska extraordinariesystem, som nu gäller för folk- och småskollärarna enligt bestämmelserna i avlöningsreglementet för folkskolan, icke skall gälla för lärarna på högstadiet. För dessa senare skola i stället gälla samma regler som för lärarna vid de kommunala mellanskolorna. Emellertid påkallar frågan om tillsättningsmyndighet för de extra ordinarie och extra lärarna på försöksskolornas högstadium ett särskilt ställningstagande. Jag har tidigare redogjort för de olika åsikter, som framförts i denna fråga. För egen del vill jag anföra följande. Försöksskolornas högstadium överensstämmer visserligen i stadiehänseende med realskolorna och kommunala mellanskolorna. Det är emellertid obestridligt, att försöksskolorna i sin helhet formellt och reellt tillhöra folkskoleväsendet inom respektive skoldistrikt. Med hänsyn till att frågan om tillsättningen av lärare i den blivande enhetsskolan skall bli föremål för utredning, men frågan omedelbart måste lösas för försöksskolornas del, synes mig riktigast, att man väljer ett tillsättningssystem, som innebär minsta möjliga avvikelser från nu gällande förhållanden. Ur denna synpunkt måste enligt min uppfattning anses lämpligast, att försöksskolornas lärare tillsättas av vederbörande folkskolestyrelse, på högstadiet likaväl som för närvarande på de lägre stadierna. Skulle tillsättningen av dessa skoldistriktens lärare däremot uppdragas åt skolöverstyrelsen, synes större risk föreligga för att detta provisoriska beslut kan anses prejudicerande vid den blivande utredningen eller det definitiva ställningstagandet. Jag föreslår alltså, att lärarna på försöksskolornas högstadium förordnas av vederbörande skolstyrelse. Det må påpekas, att härigenom full överensstämmelse skapas med förhållandena vid de kommunala mellanskolorna. Jag erinrar också om att skolstyrelsen är skyldig att förordna den för tjänsten mest meriterade. Emellertid synes mig skäligt att göra avvikelser från folkskolestadgans bestämmelser i ett hänseende. Enligt nämnda bestämmelser skola nämligen besvär över skolstyrelsens beslut anföras hos domkapitlet. Besvär över domkapitlets beslut anföras hos **Kungl. Maj:t** i regeringsrätten. Det synes mig lämpligare, att i första hand skolöverstyrelsen och i andra hand **Kungl. Maj:t** i statsrådet får pröva besvär över tillsättning av lärare på försöksskolornas högstadium. I denna punkt bör alltså avvikelser ske från folkskolestadgans bestämmelser.

Vad härefter angår de i detta sammanhang uppkommande **lönerna** noterar jag med tillfredsställelse, att ingen remissmyndighet avstyrkt utredningsmannens förslag om extra ordinarie tjänster i lönegrad **Ce 26**. Skälen för en sådan lönesättning ha ytterligare ökat därigenom, att jag icke förordat inrättande av ordinarie tjänster. För erhållande av extra ordinarie tjänst i **26** lönegraden bör krävas samma kompetens och behörighet som för erhållande av ordinarie tjänst i **Ca 26** vid kommunal mellanskola.

Då ordinarie tjänster ej skola inrättas, torde i regel antalet extra ordinarie tjänster böra utgöra högst omkring tre fjärdedelar av hela antalet tjänster. Jag föreslår, att antalet extra ordinarie tjänster skall bestämmas av skolöverstyrelsen.

Utredningsmannens övriga förslag i fråga om löneställningen för akademiskt utbildade ämneslärare på försöksskolornas högstadium ha också godtagits av remissmyndigheterna. Även jag tillstyrker dessa förslag.

Däremot ha vissa ändringsyrkanden framställts i fråga om utredningsmannens förslag till ersättning åt folkskollärare, som tjänstgöra på högstadiet. Folkskollärare, som uppehåller ämneslärartjänst på högstadiet, skall enligt utredningsmannens förslag erhålla ersättning enligt bestämmelserna i ett kungl. brev den 16 juni 1950 angående avlöningsförmåner för folkskollärare, som tjänstgöra vid vissa högre skolor (jfr propositionen 1950: 185; riksd. skr. 1950: 299). Dock har utredningsmannen föreslagit höjning av vissa i det kungl. brevet föreskrivna ersättningsbelopp från en krona 50 öre och fyra kronor till tre kronor respektive fem kronor 50 öre. Samtliga statliga remissmyndigheter ha tillstyrkt höjning av nämnda ersättningsbelopp och tillämpning av de nya beloppen på nu ifrågavarande folkskollärare. Höjningens storlek har dock varierat i de olika remissvaren. Därutöver är att nämna, att styrelserna för de båda folkskolläraryrkesförbunden föreslagit ett helt annat system för dessa folkskollärares ersättning. För egen del tillstyrker jag, att utredningsmannens förslag genomföres. Storleken av de omförmälda särskilda ersättningarna torde det dock få ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma, i likhet med vad som gäller de särskilda ersättningarna enligt det kungl. brevet den 16 juni 1950.

För folkskollärare, som är klasslärare i folkskolan men fullgör viss del av sin undervisningsskyldighet på försöksskolas högstadium eller i statlig eller högre kommunal skola, har utredningsmannen föreslagit en särskild ersättning med en krona för varje undervisningstimme på högstadiet eller i den högre skolan. Jag delar utredningsmannens uppfattning, att särskild ersättning bör utgå i dylika fall. Storleken av denna ersättning torde det dock få ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma.

Utredningsmannen har föreslagit, att för lärarna på försöksskolornas högstadium skola i övrigt i tillämpliga delar gälla bestämmelserna i folkskolestadgan och avlöningsreglementet för folkskolan (Arf); dock att i fråga om placering och uppflyttning i löneklass skola gälla motsvarande bestämmelser i statens allmänna avlöningsreglemente (Saar). Beträffande tillämpningen av visst avlöningsreglemente har skolöverstyrelsen uttalat, att även andra bestämmelser i Saar än löneklassplaceringsreglerna kanske borde gälla, samt föreslagit, att Kungl. Maj:t inhämtar bemyndigande att vidtaga sådana jämkningar. Statens lönenämnd har ansett, att endast Saar borde tillämpas.

Jag tillstyrker, att folkskolestadgan i tillämpliga delar göres tillämplig å lärarna på försöksskolornas högstadium. Frågan om vilket avlöningsreglemente, som skall tillämpas för nämnda lärare, är i huvudsak en teknisk fråga. Det fordras emellertid en noggrann penetration av alla spörsmål för att man skall kunna med säkerhet överblicka konsekvenserna av det ena eller det andra reglementets tillämpning. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta i denna fråga.

I fråga om arvode till skolchef, som eventuellt kan befinnas erforderligt under provisorietiden, har utredningsmannen funnit det omöjligt och olämpligt att nu utfärdades generella bestämmelser. Han har uttalat, att det bör ankomma på skoldistrikt, som anställer skolchef, att också bestämma arvodets storlek. Statsbidrag föreslås icke utgå till sådant arvode. I statsbidragsfrågan delar jag utredningsmannens uppfattning. Däremot förordar jag, att storleken av eventuellt skolchefsarvode skall av Kungl. Maj:t fastställas i varje särskilt fall.

Vad slutligen angår statsbidrag till avlöande av lärare på försöksskolas högstadium har utredningsmannen föreslagit samma system, som sedan 1947 gäller beträffande statsbidrag till avlöande av folkskol-lärare och småskollärare, d. v. s. att staten formellt betalar hela lönen men att avdrag göres med vissa till beloppet fastställda kommunbidrag. Dock har utredningsmannen föreslagit, att kommunbidragen i detta fall skola vara något högre, detta för att statens procentuella andel i dessa högre löner skall bli ungefär lika stor som dess andel i folk- och småskollärlö- nerna. Skolöverstyrelsen har föreslagit viss ytterligare höjning av kom- munbidragen, under det att statskontoret föreslagit, att statsbidraget skall utgå med 78 procent, d. v. s. det procenttal som gäller i fråga om stats- bidrag till avlöning åt lärare vid högre kommunala skolor och åt övnings- lärare vid folkskolan.

För egen del får jag anföra följande. Försöksverksamheten är ett riks- intresse, som icke bör medföra större kostnader för de i verksamheten del- tagande skoldistrikten än för andra liknande distrikt eller större kostnader än försöksdistrikten eljest skulle ha haft för sitt folkskoleväsende, om i stället för försöksskola inrättats 7-årig, 8-årig respektive 9-årig folkskola i vederbörande distrikt. Med hänsyn härtill föreslår jag, att folk- och små- skollärlärarnas statsbidragssystem tillämpas på försöksskolornas högstadium med oförändrade kommunbidragsbelopp för varje hel ämneslärtjänst.

I detta sammanhang vill jag erinra, att statskontoret i sitt remissytt- rande väckt frågan om en generell höjning av kommunbidragen i fråga om folk- och småskollärlärarnas löner. Ämbetsverket har till stöd härför åberopat, att 1941 års lärlönesakkunniga, som framlagt förslag till det nu gällande systemet, utgått från att kommunbidragsbeloppen skulle kunna höjas, därest en mera avsevärd förändring i prisnivån skulle inträda (se proposi- tionen 1947: 322, s. 6). Den under det senaste halvåret inträdda höjningen

av prisnivån och den därav betingade stora höjningen av det rörliga tillägget, motiverade enligt statskontorets mening en omedelbar höjning av kommunbidragen med 20 procent. För egen del har jag funnit starka skäl föreligga för att en översyn med det snaraste verkställes beträffande de ifrågavarande bidragens belopp. Jag erinrar emellertid om att frågan om utredning av statsbidragsgrunderna är aktuell också beträffande vissa andra betydelsefulla bidrag till folkskoleväsendet. Så snart ske kan torde en dylik mera allmän utredning komma att igångsättas. Däremot är jag icke beredd att redan nu isolerat upptaga den av statskontoret väckta frågan.

Beträffande övriga i utredningen berörda frågor ansluter jag mig till vad utredningsmannen föreslagit.

Samtliga statsbidrag torde böra bestridas från de anslag, varifrån motsvarande bidrag till den egentliga folkskolan utgå.

Slutligen får jag i detta sammanhang anmäla, att Kungl. Maj:t med stöd av ett av riksdagen givet bemyndigande (jfr 1949 års statsverksproposition, bilagan Åttonde huvudtiteln, punkten 224; statsutskottets utl. 1949: 8, s. 83; riksd. skr. 1949: 8) bemyndigat skolöverstyrelsen att för distriktsöverlärare i försöksdistrikt på framställning av distrikten fastställa en undervisningskyldighet, som med högst tre timmar understege den läraren enligt gällande författning (sv. förf. saml. 1946: 528) åliggande lägsta undervisningskyldigheten, dock med iakttagande av att distriktsöverlärarens undervisningskyldighet icke finge understiga fem veckotimmar.»

Utskottet.

I förevarande proposition framläggas förslag i fråga om anställnings- och avlöningsförhållandena för den inom folkskoleväsendet nya grupp av lärare, som erfordras för den försöksverksamhet, vilken enligt beslut av 1949 och 1950 års riksdagar skall föregå genomförandet av den i princip beslutade skolreformen, när denna verksamhet med läsåret 1951/52 för första gången når upp i enhetsskolans högstadium. Med hänsyn till ändamålet med ifrågavarande försöksverksamhet delar utskottet föredragandens uppfattning, att densamma bör få bedrivas även i skoldistrikt, där högre skola än folkskolan nu finnes. Vad föredraganden anfört rörande de lärarkategorier, som böra tagas i anspråk för berörda undervisning, samt angående de kompetenskrav, som böra ställas på dessa, har icke givit utskottet anledning till erinran. Utskottet tillstyrker förslaget, att undervisningskyldigheten för lärarna på försöksskolornas högstadium blir densamma som för lärarna i de kommunala mellanskolorna. Vad i propositionen föreslagits beträffande förflyttningsskyldighet, fyllnadstjänstgöring och tillsättningsförfarande finner utskottet ändamålsenligt liksom även förslaget, att ordinarie tjänster icke skola inrättas på försöksskolans högstadium. De föreslagna löneställningarna för de heltidsanställda lärarna på ifrågavarande

skolstadium överensstämman i stort sett med dem, som gälla för motsvarande lärare vid de kommunala mellanskolorna. Utskottet finner för sin del dessa löneställningar lämpligt avpassade. Även övriga ersättningsfrågor ha enligt utskottets mening fått en tillfredsställande lösning enligt propositionsförslaget.

I propositionen framlägges även förslag angående statsbidrag till försöks-skolornas högstadium. Härutinnan förordas bl. a., att folk- och småskol-lärarnas statsbidragssystem skall tillämpas, därvid kommunbidragsbelo-pen föreslås skola bli oförändrade. Statsbidragen avses skola bestridas från de anslag, från vilka motsvarande bidrag till den egentliga folkskolan utgå. Utskottet, som delar föredragandens uppfattning att en allmän utredning bör komma till stånd rörande grunderna för bidrag till folkskoleväsendet, har intet att erinra mot vad i propositionen föreslagits rörande statsbidrag till nu förevarande ändamål.

På grund av ifrågavarande verksamhets försöksmässiga karaktär finner utskottet det naturligt att de föreslagna bestämmelserna, på sätt i propo-sitionen förutsättes, givas formen av ett provisorium. Den förordade giltig-hetstiden — läsåren 1951/54 — synes utskottet lämplig.

Vad propositionen i övrigt innehåller har icke givit utskottet anledning till några särskilda uttalanden.

Aberopande det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må godkänna av föredraganden i statsråds-protokollet över ecklesiastikärenden för den 9 mars 1951 förordade grunder beträffande anställnings- och avlönings-förhållandena för vissa lärare vid skolor i försöksdistrikt m. m. samt beträffande statsbidrag till försöksverksamhe-ten, i vad den avser försöksskolornas högstadium.

Stockholm den 27 april 1951.

På statsutskottets vägnar:

KARL WARD.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit från första kammaren: herrar Gustaf Karlsson, Gränebo, Manner-skantz, Ohlon, Leander, Heiding, Gillström, Sundelin, Näsström, Rosenberg, Einar Persson, Birger Andersson, Bergman, Karl Johan Olsson och Lundgren; samt

från andra kammaren: herrar Ward, Malmborg i Skövde, Bergström, Svensson i Grönvik, Wallentheim, Svensson i Ljungskile, Lindholm, Ståhl, Åkerström, Kyling, Onsjö, Andersson i Munkaljungby, Birke, Nihlfors och Gustafsson i Stockholm.